

PROF. DR HAB. JACEK GOŁACZYŃSKI

E-PROTOKÓŁ WYZWANIEM DLA WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

1. Przesłanki wprowadzenia protokołu elektronicznego

Z informatycznego punktu widzenia protokołowanie to wprowadzanie danych do pamięci systemu. W ujęciu organizacyjnym – to ten etap funkcjonowania sądownictwa, w którym aktywnie uczestniczą strony oraz świadkowie i który obserwuje publiczność. Unowocześnienie metod protokołowania przynieść może najbardziej wymierny efekt z punktu widzenia społecznego odbioru. Szybkie, niepowodujące zbędnej zwłoki protokołowanie umożliwi w ciągu jednej sesji załatwienie większej niż obecnie liczby spraw¹.

Ustawa z dnia 29 kwietnia 2010 r.² nowelizująca Kodeks postępowania cywilnego³, wprowadziła możliwość sporządzania zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku, czyli tzw. elektronicznego protokołu z przebiegu posiedzenia jawnego. Weszła ona w życie dnia 1 lipca 2010 r., natomiast rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 sierpnia 2011 r. w sprawie zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z przebiegu posiedzenia jawnego⁴ – dnia 1 października 2011 r. Obecnie prace legislacyjne nad zmianą rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych⁵, a także zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej⁶ w celu dostosowania ich do nowej formy protokołowania znajdują się w fazie końcowej. Natomiast dokonano już zmian legislacyjnych w zakresie przechowywania i archiwizacji protokołu elektronicznego⁷.

Zgodnie z art. 157 § 1 k.p.c. w brzmieniu sprzed nowelizacji z dnia 29 kwietnia 2010 r. istniał obowiązek sporządzenia protokołu pisemnego z przebiegu posiedzenia jawnego. Protokół sporządzał protokolant pod kierunkiem przewodniczącego. Przy wydawaniu wyroków zaocznych wystarczyło zaznaczenie w aktach, że pozwany nie stawiał się na posiedzenie, nie żądał przeprowadzenia rozprawy w swej nieobecności i nie złożył żadnych wyjaśnień oraz wzmianka co do ogłoszenia wyroku. Z posiedzeń niejawnych należało sporządzić notatkę urzędową, o ile nie wy-

dano orzeczenia. Dopuszczalne było także utrwalenie przebiegu czynności protokołowanych za pomocą aparatury dźwiękowej, o czym należało przed uruchomieniem aparatury uprzedzić wszystkie osoby uczestniczące w czynności.

Z redakcji tego przepisu nie wynikało jednak, że zarządzenie przez przewodniczącego utrwalenia czynności protokołowanych zapisem dźwiękowym wyłącza sporządzenie protokołu pisemnego. Ze sformułowania bowiem: „przebieg czynności protokołowanych może być utrwalony za pomocą aparatury dźwiękowej” wynika, że protokół pisemny musiał być sporządzony, co potwierdził Sąd Najwyższy w uchwale z dnia z dnia 3 grudnia 1971 r.⁸, zgodnie z treścią której sporządzenie protokołu bez udziału protokolanta jest niedopuszczalne także wtedy, gdy przebieg czynności protokołowanych zostaje utrwalony za pomocą aparatury dźwiękowej. Takie rozwiązanie powodowało, że w praktyce zapis dźwiękowy nie był stosowany, ponieważ nie usprawniał przebiegu czynności sądowych.

W prawie polskim dyktowanie treści protokołu przez sędziego wydawało się koniecznością. Niezbędne było zatem przerywanie przesłuchiwanemu swobodnej, spontanicznej wypowiedzi. Oczywiście rolę przewodniczącego jest przerwać wypowiedź osoby przesłuchiwanej, jeśli zmierza ona w kierunku, który nie przyczyni się do merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy. Protokołowaniu elektronicznemu stawia się zarzuty, iż będzie on zawierać materię nieistotną dla przebiegu postępowania, bowiem nagrywane będą w całości wypowiedzi osób stawających przed sądem, bez selekcji informacji, jaka dokonywana była podczas dyktowania treści mających znaleźć się w protokole pisemnym. Zarzuty te nie są uzasadnione z tego względu, iż często podczas pierwszych wypowiedzi osób przesłuchiwanych nie można ustalić, które jej elementy będą miały znaczenie dla merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy, a które nie, tymczasem zostały one wyselekcjonowane, nierzadko bezpowrotnie.

Doświadczenie w zakresie nagrywania wskazuje, że czas posiedzeń sądowych prowadzonych z użyciem e-protokołu skraca się dwukrotnie. W tym samym czasie można więc przesłuchać dwukrotnie więcej świadków lub przeprowadzić więcej rozpraw. Skrócenie czasu rozprawy powoduje także skrócenie czasu oczekiwania świadków na przesłuchanie, co skraca czas ich pobytu w sądzie i nieobecności w pracy. Wprowadzenie protokołu elektronicznego powoduje koncentrację materiału dowodowego, na jednym posiedzeniu można przesłuchać większą liczbę świadków i szybciej zamknąć przewód sądowy.

Do tej pory sędzia dokonując selekcji materiału dowodowego, jakim są zeznania świadka czy wypowiedzi stron, często musi wypowiedź modyfikować czy skracać, co może prowadzić do

¹ Zob. D. Sielicki, *Nowoczesne metody protokołowania czynności sądowych*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 2643, „Przegląd Prawa i Administracji” Nr 61, Wrocław 2004, s. 15.

² Ustawa z dnia 29 kwietnia 2010 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 108, poz. 684). Zob. także Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, druk sejmowy Sejmu VI kadencji nr 2870.

³ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.; dalej – k.p.c.

⁴ Dz. U. Nr 175, poz. 1046.

⁵ Dz. U. Nr 38, poz. 249 z późn. zm.; dalej: r.u.s.p.

⁶ Dz. Urz. MS Nr 5, poz. 22 z późn. zm.; dalej: instrukcja sądowa.

⁷ Zob. rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 5 marca 2004 r. w sprawie przechowywania akt spraw sądowych oraz ich przekazywania do archiwów państwowych lub do zniszczenia (Dz. U. Nr 46 poz. 443 z późn. zm.). Pierwotny tytuł tego rozporządzenia brzmiał: „w sprawie archiwizacji akt spraw sądowych”; został on zmieniony rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 grudnia 2011 r. (Dz. U. Nr 274, poz. 1623).

⁸ Sygn. akt III CZP 75/71, Nowe Prawo 1972, nr 9, s. 1417.

przeinaczeń. Ta metoda utrwalania przebiegu czynności procesowych sprawia, że czas potrzebny, by sporządzić protokół, jest kilkukrotnie dłuższy niż sama wypowiedź. Sędzia w zasadzie nie mógł na bieżąco kontrolować, czy protokolant nie wprowadza dalszych modyfikacji, chyba że sporządzał on protokół na komputerze, a przed sędzią stał dodatkowy monitor, pozwalający mu na bieżącą kontrolę zapisywanych treści. Stosowanie przez niektórych sędziów sprawdzania dokładności zapisu na bieżąco, po każdym kolejnym przesłuchaniu, choć pożądane dla miarodajności protokołu, jeszcze bardziej wydłużało czas rozprawy. Osobną kwestią była rzetelność sporządzonego zapisu i stopień jego przydatności dla oceny wiarygodności zeznań czy wyjaśnień. Często spójne, uporządkowane i na pozór spontaniczne zeznania są wynikiem starań protokolanta, a nie rzeczywistej postawy świadka⁹.

1.2. Prace badawcze dotyczące e-protokołu

Istniejące mankamenty protokołu sądowego sporządzanego przed kwietniową nowelizacją w kontekście dynamicznie rozwijających się nowoczesnych technologii wpłynęły na intensyfikację badań zmierzających do zapewnienia efektywniejszych rozwiązań. Prace nad wprowadzeniem tzw. elektronicznego protokołu trwały w Polsce, zwłaszcza w ośrodku wrocławskim, już od kilku lat. Pierwszą próbą badania problematyki tworzenia zapisów audiowizualnych z przebiegu posiedzenia jawnego i ich wykorzystania w pracy sędziów był realizowany przez Sąd Okręgowy we Wrocławiu projekt „Elektroniczny sąd – Administracja sądowa w oparciu o technologie informatyczne”¹⁰. Uczestniczyły w nim Ministerstwo Sprawiedliwości Rzeczypospolitej Polskiej, Ministerstwo Sprawiedliwości Włoch, Uniwersytet w Amsterdamie i Uniwersytet Paula Sabatier w Tuluzie. Jak wynika z uzasadnienia do nowelizacji k.p.c.¹¹, głównym celem tego projektu było stworzenie instrumentów służących harmonizacji systemów informatycznych używanych w krajach członkowskich Unii Europejskiej dla umożliwienia automatycznej wymiany danych między tymi systemami, a także ułatwienia obywatelom dostępu do publicznej informacji sądowej poprzez portal internetowy. Rozwiązania, których prototyp powstał w ramach projektu, dotyczyły gromadzenia i archiwizacji multimedialnego zapisu czynności sądowych oraz przeszukiwanych danych przez uprawnione podmioty, przy użyciu języków używanych w poszczególnych krajach. Prototyp systemu e-Court był wdrożony i testowany w Sądzie Okręgowym we Wrocławiu. Eksperyment obejmował rejestrację przebiegu rozprawy sporządzanie adnotacji i transkrypcji. Projekt e-Court w zakresie multimedialnego zapisu przebiegu rozprawy polegał na: nagraniu autentycznych posiedzeń sądowych, transkrypcji nagrania, a następnie synchronizacji transkrypcji, a więc tekstu, z obrazem i dźwiękiem.

Tematyka tzw. elektronicznych protokołów była także przedmiotem badań w ramach grantu badawczego rozwojowego „E-sąd – Informatyzacja postępowania cywilnego”, realizowanego przez Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej (CBKE) na Wydziale Prawa, Admini-

stracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, przy współudziale Sądu Okręgowego we Wrocławiu oraz Politechniki Wrocławskiej. Był on finansowany w latach 2007-2009 ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego¹². W trakcie trwania projektu zostały przygotowane założenia nowelizacji aktów prawnych w zakresie dotyczącym materii wykorzystania narzędzi informatycznych w procedurze cywilnej, w tym – obejmującej protokoły w postaci elektronicznej¹³.

Trzecim projektem realizowanym także we współpracy z Sądem Okręgowym we Wrocławiu, jest JUMAS¹⁴ - projekt finansowany przez Komisję Unii Europejskiej w ramach Programu Badawczo – Rozwojowego (R&D) Technologii Społeczeństwa Informatycznego (IST). Konsorcjum JUMAS składa się z kilku podmiotów pochodzących z państw europejskich, włączając w to Ministerstwa Sprawiedliwości, przedsiębiorstwa prywatne, uniwersytety i instytuty badawcze, umiejscowione we Włoszech, Niemczech, Grecji, na Węgrzech i w Polsce. Celem projektu było rozwinięcie zintegrowanego systemu pozyskiwania zapisów audio bądź audio-wideo zeznań złożonych w sądach, archiwizowanie niejednorodnych (heterogenicznych) dokumentów, przetwarzanie informacji i zsynchronizowanie zapisów audiowizualnych i tekstu¹⁵.

2. Elektroniczny protokół

W świetle nowego brzmienia k.p.c. zasadą jest sporządzanie protokołu za pomocą urządzeń technicznych umożliwiających rejestrację dźwięku albo obrazu i dźwięku. Jednakże, jeżeli ze względów technicznych nie będzie możliwe sporządzenie zapisu fonicznego albo audiowizualnego, protokół zostanie sporządzony wyłącznie pisemnie zgodnie z dotychczas obowiązującymi regulacjami. Takie rozwiązanie podyktowane jest faktem, że po pierwsze, reforma protokołowania objęła tylko sądy okręgowe i apelacyjne, a po drugie, w wymienionych sądach z różnych względów czasami nie będzie możliwe sporządzenie nagrania. Do takich okoliczności należą niewątpliwie przesłanki o charakterze techniczno – organizacyjnym, gdyż nie jest możliwe jednoczesne wyposażenie wszystkich sal rozpraw w niezbędny sprzęt i oprogramowanie, co znalazło odzwierciedlenie w procesie wdrażania reformy. Będzie ona przebiegać stopniowo w ramach poszczególnych apelacji i zakończy się w lipcu 2012 r.

Protokół sporządzony w postaci elektronicznej składa się z dwóch immanentnych części, tj. zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku oraz z części pisemnej, w której zawarte są jedynie najistotniejsze informacje o sprawie oraz o czynnościach podejmowanych przez uczestników postępowania w celu wywołania określonych skutków procesowych¹⁶. Obie części sporządzane są

¹² Numer grantu R11 006 02.

¹³ Zob. http://cbke.prawo.uni.wroc.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=92&Itemid=77; zob. także A. Zalesińska, *Elektroniczne protokoły w Finlandii* (w:) J. Gołaczyński (red.) *Informatyka postępowania sądowego w prawie polskim i wybranych państwach*, Warszawa 2009, s. 50-52 oraz A. Zalesińska, *Nagrywanie przebiegu posiedzenia jawnego jako alternatywna metoda protokołowania* (w:) J. Gołaczyński (red.) *Informatyka postępowania sądowego i administracji publicznej*, Warszawa 2010, s. 121 i nast.

¹⁴ Zob. <http://www.jumasproject.eu/>.

¹⁵ Wsparcie takiego systemu aplikacjami opartymi na technologiach Web zagwarantuje dostarczenie informacji do upoważnionych użytkowników (dopuszczonych zgodnie z prawem dostępu), w rzeczywistym czasie i poprzez przyjazny interfejs

¹⁶ Protokół sporządzony pisemnie zawiera oznaczenia: sądu, miejsca i daty posiedzenia, nazwiska sędziów, protokolanta, prokuratora, stron, interwenientów, jak również obecnych na posiedzeniu przedstawicieli ustawowych i pełnomocników oraz oznaczenie sprawy i wzmianki co do jawności. Ponadto protokół sporządzony pisemnie powinien zawierać

⁹ *Ibidem*, s. 16.

¹⁰ Dalej: e-Court.

¹¹ Zob. *Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego*, druk sejmowy Sejmu VI kadencji nr 2870, s. 8-9.

przez protokolanta pod kierunkiem przewodniczącego. Do tak sporządzonego protokołu znajdują zastosowanie wszystkie przepisy dotyczące protokołu, chyba że przepis szczególny będzie stanowił inaczej¹⁷.

W sytuacjach, gdy okoliczności sprawy, przewidywany przebieg sprawy, a w szczególności przebieg postępowania dowodowego, uzasadniają przekonanie, że zapis audiowizualny nie jest niezbędny, utrwaleniu powinien podlegać jedynie dźwięk. Decyzja w tym zakresie będzie pozostawać w gestii przewodniczącego. Przyjęte założenie znajduje bezpośrednie przełożenie na obowiązki, które zostały na niego nałożone. Obowiązki przewodniczącego zostaną uregulowane w r.u.s.p., mają bowiem charakter porządkowy i nie kształtują praw i obowiązków osób uczestniczących w posiedzeniu jawnym. Przewodniczący zatem, przed przystąpieniem do dokonywania poszczególnych czynności ma obowiązek pouczyć uczestniczące w postępowaniu osoby o sposobie, w jakim zostanie utrwalony ich przebieg, a w przypadku, gdy będzie utrwalony w postaci protokołu sporządzanego za pomocą urządzeń rejestrujących dźwięk albo obraz i dźwięk, dodatkowo o zasadach udostępniania zapisu. Ponadto na przewodniczącego zostanie nałożony obowiązek czuwania nad prawidłowym przebiegiem postępowania w celu zapewnienia jego wiernego utrwalenia. Podyktowane jest to faktem, możliwości skorzystania z przewodniczącego z instrumentów tzw. policii sesyjnej. To zapewni efektywną kontrolę nad przebiegiem postępowania i dokonywaniem ingerencji w każdym przypadku, gdy jest to niezbędne.

W zakresie dotyczącym czynności o charakterze wyłącznie technicznym wskazać jedynie należy, iż zapis foniczny lub audiowizualny opatrywany jest bezpiecznym podpisem elektronicznym gwarantującym identyfikację osoby ten zapis sporządzającej oraz, co ważniejsze, rozpoznawalność jakiegokolwiek modyfikacji treści zapisu. Na tak sporządzone nagranie w postaci elektronicznej nanoszone są przez protokolanta pod kierunkiem przewodniczącego dane tekstowe w postaci tzw. adnotacji. Pod tym pojęciem należy rozumieć metadane¹⁸ zawierające informacje dotyczące przebiegu posiedzenia jawnego, w szczególności o rozpoczęciu wypowiedzi osób uczestniczących w posiedzeniu¹⁹. Mają one wyłącznie charakter czynności materialno – technicznej, a ich celem jest usprawnienie posługiwania się protokołem elektro-

nicznym. W efekcie chcąc wyszukać konkretny fragment danej czynności, nie trzeba będzie zapoznawać się z całym nagraniem, gdyż wystarczającym będzie odszukanie stosowanej adnotacji zsynchronizowanej z zapisem.

Rejestracja przebiegu posiedzeń sądowych odbywa się przy wykorzystaniu systemów opierających się na cyfrowej rejestracji sygnału. Zgodnie z rozporządzeniem w sprawie zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku, protokół w postaci elektronicznej obejmuje wizerunek stron postępowania, osoby stojącej przy miejscu przeznaczonym dla świadka oraz publiczności obecnej na sali. Nie utrwała się natomiast wizerunku sądu, bowiem jest to zbędne z uwagi na cel wprowadzenia zapisu przebiegu posiedzenia jawnego, czyli utrwalenie zachowań stron, świadków i innych w nim uczestniczących osób dla oceny przez sąd ich zeznań, oświadczeń itp. Nagrywanie rozprawy jest istotne także z punktu widzenia kształtowania wizerunku sądu i sędziów, bowiem z pewnością chroni także sędziów przed pomówieniami o stronniczość lub nieprawidłowe prowadzenia sprawy, jak również wyeliminuje nieuzasadnione wnioski o wyłączenie sędziego.

W razie potrzeby, w szczególności dla zapewnienia prawidłowego orzekania w sprawie, istnieje możliwość sporządzenia transkrypcji odpowiedniej części protokołu utrwalonego w postaci zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku. Transkrypcja nie stanowi jednak protokołu, którym wciąż pozostaje zapis dźwięku albo obrazu oraz ta część protokołu, która sporządzona została w postaci pisemnej, a tym samym nie będzie ona podlegać reżimowi prawnemu charakterystycznemu dla tej instytucji prawnej²⁰.

Na mocy art. 9 k.p.c. strony i uczestnicy postępowania mają również prawo do otrzymywania: odpisów, kopii i wyciągów z akt sprawy. Prawo do wglądu do akt sprawy rozwijają przepisy § 91-98 r.u.s.p. Jak już wskazano, protokół w postaci zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku, mimo iż będzie przechowywany na serwerze, to jednak stanowi on immanentną część akt sądowych. Ustawowego uregulowania wymagała podstawowa kwestia, w jakim zakresie protokół w postaci nagrania powinien być udostępniany stronom i uczestnikom postępowania. Ze względu na konieczność zapewnienia ochrony wizerunku osób biorących udział w postępowaniu, na mocy art. 9 § 2 k.p.c. wyłączona została możliwość otrzymania przez strony i uczestników postępowania zapisu obrazu, jeżeli przebieg postępowania został utrwalony za pomocą urządzenia rejestrującego jednocześnie obraz i dźwięk. Nie jest zatem możliwe wydanie odpisu zapisu audiowizualnego; osoby uprawnione otrzymają zapis audialny. Zapoznania się także z zapisem obrazu, w przypadku jego sporządzenia, możliwe będzie w budynku sądu, bez możliwości kopiowania zapisu. Jest to wystarczające do umożliwienia stronom posługiwania się tak sporządzonym protokołem w celach procesowych, a jednocześnie ułatwia ochronę wizerunku osób stawających w sądzie. Zaznaczyć jednak należy, iż głos osoby fizycznej stanowi także element wizerunku i podlega stosownej ochronie prawnej. Zmianę analogiczną do art. 9 § 2 k.p.c. wprowadzono w art. 525 k.p.c., regulującym dostęp do akt sprawy w postępowaniu nieprocesowym. W postępowaniach prowadzo-

wymienienie zarządzeń i orzeczeń wydanych na posiedzeniu oraz stwierdzenie, czy zostały ogłoszone, a także czynności stron wpływające na rozstrzygnięcie sądu (ugoda, zrzeczenie się roszczenia, uznanie powództwa, cofnięcie, zmiana, rozszerzenie lub ograniczenie żądania pozwu) oraz inne czynności stron, które według szczególnych przepisów ustawy powinny być: wciągnięte, wpisane, przyjęte, złożone, zgłoszone lub wniesione do protokołu. Jeżeli sporządzenie odrębnej sentencji orzeczenia nie jest wymagane, wystarcza zamieszczenie w protokole treści samego rozstrzygnięcia (art. 158 § 1 k.p.c. in fine).

¹⁷ Celem zapewnienia realizacji koncepcji projekt nowelizacji k.p.c. posługuje się neutralną technologicznie terminologią. Tytułem przykładu można wskazać: „sporządza się”, które zastąpiło dotychczasowe sformułowanie „spisuje się” (art. 157 § 1 k.p.c.), „zamieszczenie w protokole treści samego rozstrzygnięcia (art. 158 § 1 pkt. 2 k.p.c.), „wpisanie” zamiast „zapisanie” (art. 273 § 1 k.p.c.).

¹⁸ Pod pojęciem metadanych należy rozumieć zestaw logicznie powiązanych z zapisem usystematyzowanych informacji opisujących ten zapis, ułatwiających jego wyszukiwanie, kontrolę, zrozumienie i długoterwale przechowanie oraz zarządzanie. Przyjęta koncepcja wzorowana jest regulacji zawartej w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych (Dz. U. Nr 206, poz. 1517).

¹⁹ W adnotacjach będą umieszczane również inne istotne okoliczności według uznania przewodniczącego. Tytułem przykładu można wskazać informacje o stawianictwie stron, o dopuszczonych dowodach w sprawie, czy dowód został przeprowadzony, odroczeniu rozprawy czy też o wydanych orzeczeniach i zarządzeniach. Oprogramowanie będzie umożliwiało również nanoszenie samodzielnie przez przewodniczącego jego indywidualnych spostrzeżeń, które nie będą jednak udostępniane stronom.

²⁰ W szczególności instytucji sprostowania bądź uzupełnienia protokołu uregulowanej w art. 162 k.p.c., aczkolwiek nie ulega wątpliwości, iż przewodniczący z urzędu będzie mógł nakazać jej korektę, jeżeli zostanie sporządzona w sposób nieprawidłowy, także wtedy, gdy powyższe taką decyzję na skutek aktywności strony lub innego uczestnika postępowania.

nych w trybie nieprocesowym, jeśli sporządzono protokół za pomocą urządzeń utrwalających dźwięk bądź obraz i dźwięk, możliwość otrzymania zapisu dźwięku mają uczestnicy postępowania oraz każdy, kto potrzebę otrzymania zapisu dźwięku dostatecznie uzasadni.

3. Transkrypcja odpowiedniej części protokołu elektronicznego

Niewątpliwie wdrożenie elektronicznego protokołu do polskiego sądownictwa wymusiło liczne zmiany organizacyjne i legislacyjne, by dostosować dotychczas funkcjonujące instytucje do nowego środowiska pracy. Obok wyspecjalizowanych czytelników wyposażonych w nowoczesne oprogramowanie służące do odtwarzania zapisu cyfrowego, dedykowanych portali informacyjnych oraz mechanizmów zapewniających obieg dokumentów utrwalonych w postaci elektronicznej, koniecznym stało się również stworzenie warunków technicznych do sporządzania transkrypcji. W efekcie w ramach dotychczasowych struktur wymiaru sprawiedliwości zostały powołane wyspecjalizowane zespoły transkrybentów, na czele których stanęła osoba kierująca zespołem transkrybentów.

Transkrypcja jest to nowa figura prawna w prawie polskim. Jest ona jednak znanym zabiegiem legislacyjnym w ramach innych państw, gdzie wprowadzono elektroniczny protokół. W różnych państwach w zależności od specyfiki ich ustawodawstw ukształtowały się odmienne modele transkrypcji dokonywanej na wniosek strony lub z urzędu, co do całości nagrania lub do części, i wreszcie wykonywanej własnymi siłami sądu lub w postaci outsourcingu²¹. Tytułem przykładu w Finlandii dokonuje się jej obligatoryjnie, jeżeli zażąda tego sąd orzekający, strona lub inna upoważniona osoba²². W Hiszpanii została przyjęta zasada, zgodnie z treścią której transkrypcję sporządza się jedynie w nadzwyczajnych przypadkach. Decyzja ta pozostaje jednak wyłącznie w gestii przewodniczącego. Natomiast w Wielkiej Brytanii jest ona sporządzana w przypadku, gdy podmiot zainteresowany złoży podlegający stosownej opłacie wniosek. Jeżeli wnioskodawcą jest sąd to koszt pokrywany zostaje z budżetu państwa. W Wielkiej Brytanii przyjęto zasadę outsourcingu usług. Tym samym transkrypcja sporządzana jest przez upoważnione do tego podmioty, posiadające licencję wydaną przez Ministerstwo Sprawiedliwości²³. Odnosząc się natomiast do modelu przyjętego przez polskiego ustawodawcę, wskazać należy, że zgodnie z art. 158 § 4 k.p.c. transkrypcje sporządza się, jeżeli jest to niezbędne dla zapewnienia prawidłowego orzekania w sprawie, gdy prezes sądu zarządzi jej sporządzenie, działając na wniosek przewodniczącego. Przyjęta konstrukcja ma na celu zapewnienie sprawnego toku postępowania, by zapobiec nadużywaniu tej instytucji, która jest, niestety, czynnością wymagającą sporych nakładów czasowych i finansowych²⁴.

²¹ Por. A. Zalesińska, *Sporządzanie protokołu elektronicznego przy wykorzystaniu nowoczesnych rozwiązań technologicznych w prawie polskim i wybranych państwa*, „Rejent”, 2010 r., nr 9 (233), s. 1 – 13.

²² Dział 22, ust. 11 *Oikeudenkäymiskaari* 4/1734.

²³ Z uwagi na okoliczność, że w angielskiej procedurze cywilnej niektóre orzeczenia wydane są w formie ustnej, przed doręczeniem stronie odpisu orzeczenia, firma ma obowiązek przesłania odpisu orzeczenia sędziemu, który je wydał, w celu pisemnego zatwierdzenia.

²⁴ Czas konieczny na dokonanie transkrypcji jednej godziny nagrania wynosi około trzech godzin. Por. D. Sielicki, A. Templin, A. Elhag, *Zastosowanie zapisu audio/video do utrwalania przebiegu rozprawy sądowej - opis eksperymentu electronic Court: judicial IT-based Management IST-2000-28199*

3.1. Model transkrypcji w polskiej procedurze cywilnej²⁵

Transkrypcja polega na dosłownym zapisie głosek za pomocą znaków graficznych. Stanowi ona jedną z dodatkowych funkcjonalności, których celem jest zapewnienie efektywnej pracy z protokołem elektronicznym. Jak już wskazano, jej sporządzenie pochłania spore zasoby osobowe i kadrowe, stąd też wolą ustawodawcy było ograniczenie jej wykorzystania wyłącznie do sytuacji o szczególnym charakterze. Klauzula generalna w postaci „zapewnienia prawidłowego orzekania w sprawie” powinna być oceniana indywidualnie w stosunku do danej sprawy. Czasami za sporządzeniem transkrypcji przemawiać będzie skomplikowany charakter sporu, innym razem istota zeznań, a może tak się również zdarzyć, iż (z uwagi na konieczność dokonania konfrontacji zeznań) pożądane będzie zastąpienie zapisu audio – zapisem pisemnym. Konieczność uzyskania zgody prezesa sądu dotyczy działalności administracyjnej sądów w zakresie dotyczącym badania toku i sprawności postępowania w poszczególnych sprawach. Tym samym uprawnienie to pozostaje poza sferą działalności judykacyjnej sądów²⁶. Transkrypcja stanowi załącznik do protokołu, stąd też podlega ogólnym zasadom, co do uzupełnienia lub sprostowania jej treści.

3.2. Organizacja procesu sporządzania transkrypcji

Jak już wskazano powyżej transkrypcja jest instytucją dość pracochłonną i co ważniejsze – czasochłonną, stąd też przyjęty model legislacyjny stanowi wyraz kompromisu pomiędzy jej wadami i zaletami. Przyjmuje się, że czas niezbędny na jej sporządzenie wykwalifikowanemu transkrybentowi zajmuje trzykrotnie więcej czasu niż okres trwania nagrania. Transkrybenci wchodzi w skład wyspecjalizowanych zespołów, na czele których stoi osoba kierująca zespołem. Do jej obowiązków należy planowanie i organizowanie pracy zespołu, a w tym opracowywanie podziału czynności transkrybentów.

Celem usprawnienia procesu sporządzania transkrypcji przyjęty został model, który zakłada podział zapisu na pliki częściowe, o długości nie przekraczającej 20 min. Za pomocą dedykowanego oprogramowania przekazany fragment protokołu elektronicznego dzielony jest na mniejsze części i przekazywany danemu transkrybentowi. Wykonane transkrypcje częściowe przesyłane są do osoby kierującej zespołem transkrybentów. Do jej obowiązków należy nie tylko czuwanie nad prawidłowym i terminowym sporządzeniem transkrypcji, ale także finalna kontrola jej poprawności. Jeżeli sporządzona transkrypcja częściowa nie spełnia standardów, może zostać ona zwrócona celem dokonania ponownej transkrypcji całego przydzielonego transkrybentowi zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku, bądź jego części. W przypadku zwrotu transkrypcji częściowej, osoba kierująca zespołem transkrybentów wskazuje transkrybentowi zakres niezbędnych zmian i określa termin ich wprowadzenia. Po wykonaniu transkrypcji częściowych tekst jest scalany w jedną całość i przeka-

²⁵ Na podstawie art. 158 § 5 k.p.c. wydane zostało powoływane już rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 10 sierpnia 2011 r. w sprawie zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z przebiegu posiedzenia jawnego.

²⁶ Por. J. Gołaczyński, S. Kotecka, A. Zalesińska, *Protokół w postaci zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku z posiedzenia jawnego w sprawach cywilnych*, „Monitor Prawniczy”, 2010, nr 19, s. 4.

zywany do systemu repertoryjno – biurowego danego sądu, a jej papierowa wersja wszywana zostaje do akt.

3.3. Standardy sporządzania transkrypcji

Transkrypcję należy sporządzić według ściśle określonych reguł, które docelowo zostaną sprecyzowane w postaci załącznika do instrukcji sądowej. Zgodnie z projektem jej zmiany każdą kolejną wypowiedź uczestnika postępowania należy oznaczać za pomocą stempla czasowego. Każdy stempel powinien się (co do zasady) składać z dwóch elementów, tj. wskazania osoby mówiącej poprzez odwołanie się do funkcji procesowej, a czasami również do jej imienia i nazwiska oraz znacznika czasowego przez określenie: godziny, minuty, sekundy oraz milisekundy czasu relatywnego (liczonego od początku nagrania). W uwagi na specyfikę organizacji procesu sporządzania transkrypcji zostały przewidziane również stemple czasowe, których funkcja została ściśle określona. Jeżeli zapis z przyczyn technicznych jest nieczytelny fragment ten należy oznaczyć jako niesłyszalny [ns 00: 00: 00: 000]. Jeżeli natomiast dane słowo jest transkrybentowi nieznane zapisuje je przy pomocy znacznika [? 00: 00: 00: 000], a jeśli jest znane, a ma nieznaną pisownię używa stempla wskazującego na zapis fonetyczny [f 00: 00: 00: 000]²⁷.

Po zatwierdzeniu transkrypcja jest umieszczana w aktach sprawy, a osoby uprawnione mogą uzyskać do nich dostęp, zgodnie z ogólnymi zasadami regulującymi tę materię. Jeżeli w danym sądzie został uruchomiony portal dostępowy, transkrypcja może zostać udostępniona również drogą elektroniczną.

Istota transkrypcji nie sprowadza się jedynie do zapewnienia efektywniejszej pracy z protokołem elektronicznym. W kontekście planowanej nowelizacji przepisów regulujących zasady sporządzania uzasadnień wyroków sądów cywilnych, transkrypcja stanowi jeden z jej fundamentów, bowiem ustne uzasadnienia będą transkrybowane celem ich doręczenia. W efekcie zbudowana infrastruktura sieciowa oraz wyszkoleni specjaliści zostaną wykorzystani nie tylko w ramach systemu obsługującego elektroniczny protokół, ale w przyszłości również na potrzeby nowego modelu uzasadnień.

4. Elektroniczny protokół w praktyce

W Sądzie Okręgowym we Wrocławiu system nagrywania jawnych posiedzeń sądowych był intensywnie testowany od listopada 2011 r. Nagrywane były rzeczywiste, a nie symulowane rozprawy. W tym czasie nagrano i poddano analizie ponad 100 rozpraw. Od marca 2012 r. rozprawy są nagrywane w wydziałach Cywilnym i Gospodarczym Sądu Okręgowego we Wrocławiu. Praktyczne doświadczenie w prowadzeniu rzeczywistych rozpraw w sprawach cywilnych i uzyskane w ten sposób doświadczenie ukazuje wiele pozytywnych skutków wprowadzenia zapisu obrazu i dźwięku na salach rozpraw.

Nagranie posiedzenia jawnego z wykorzystaniem adnotacji tworzonych przez protokolanta pod nadzorem sędziego oraz z wykorzystaniem prywatnych elektronicznych adnotacji, za-

pisywanych na komputerze przez sędziego powoduje łatwość wyszukania na zapisie najważniejszych fragmentów rozprawy i zapoznania się z nimi w czasie: przygotowania wyroku, pisania uzasadnienia lub rozpoznania apelacji czy zażalenia przez sąd II instancji. Program do odtwarzania nagrania *ReCourt Player* jest bardzo prosty w obsłudze, intuicyjny i umożliwiający łatwe zapoznanie się z nagraniem.

Wyrażony w jednej z publikacji prasowych pogląd, że konieczność zapoznania się z zapisem dźwięku albo obrazu i dźwięku spowoduje trzydziestokrotne wydłużenie postępowania apelacyjnego jest oczywistą nieprawdą. Jeżeli zaistnieje konieczność zapoznania się z protokołem elektronicznym przez sąd II instancji jedynie w zakresie zeznań świadków i stron, to pozostałe elementy rozprawy znajdować się będą (jak dotychczas) w protokole sporządzonym pisemnie, zgodnie z treścią art. 158 § 1 k.p.c.

Wprowadzenie protokołu elektronicznego powinno stanowić początek uproszczenia postępowania i umożliwienia sporządzania przez sędziów uzasadnień wyroków w formie ustnej. Przygotowanie wyroku, jego ogłoszenie i wygłoszenie „uzasadnienia ustnego” zajmuje wielokrotnie mniej czasu niż opracowanie wielostronicowego uzasadnienia pisemnego. Umożliwienie wygłoszenia uzasadnienia w formie ustnej w sposób najistotniejszy przyczyniłoby się do skrócenia czasu postępowań sądowych w Polsce – jest to postulat głoszony przez większość środowiska sędziów²⁸.

Podsumowując, wprowadzenie protokołu elektronicznego wymusza: zmianę sposobu pracy, konieczność posiadania nowych umiejętności oraz przeobrażenie sposobu prowadzenia rozpraw. Pomimo tych początkowych niedogodności wykorzystywanie protokołu elektronicznego spowoduje: skrócenie czasu rozpoznania spraw przez sąd, pełną jawność postępowania i zwiększenia zaufania do organów wymiaru sprawiedliwości.

Abstract

The second title by Prof. Jacek Gołaczyński Ph. D. “E-protocol as a challenge for the Ministry of Justice” broadly examines the evidence in favour of the electronic protocol introduction. At the same time, he outlines recent attempts of studies into the issues of creating audiovisual records of the open court sessions and the application of these reflections to the work of judges. The author also discusses in detail: the issue of the e – Court prototype, the subject research of a grant “E-court - Informatization of Civil Procedure” and the rules of the JUMAS project application. The author simultaneously explains the guidelines for preparing electronic protocol with technical equipment enabling audio or video and audio recording. He emphasizes the need to implement the following principles: the principle of an appropriate part of an electronic protocol transcription, the standardization of procedures, the application of the electronic protocol. The introduction of such modernization and changes somehow enforces the change to the way of work and of conducting the court hearing, and opens the door to gaining new valuable skills.

²⁷ Por. A. Zalesińska, *Elektroniczny protokół sądowy a transkrypcja*, „Człowiek i dokumenty”, 2012, nr 25, s. 31 – 34.

²⁸ Zob. także G. Karaś, *Z doświadczeń w pracy z e-protokołem*, Rzeczpospolita z dnia 12 kwietnia 2012 r.